

HET BETREKKELIJK VOORNAAMWOORD of RELATIEF PRONOMEN

+ 1. Dat

- (1) Het boek **dat** ik nu lees, is echt spannend.
 - (2) Het tweede deel, **dat** over zijn jeugd handelt, verschijnt binnenkort.
 - (3) Hoe heet het jongetje **dat** je mijn brief gegeven hebt?
 - (4) Dat maakte in hem het kind wakker **dat** hij tot dan toe was gebleven.
- Het relatief pronomen "**dat**" wordt gebruikt als het antecedent een het-woord is in het enkelvoud.
 - Het kan één van de volgende grammaticale functies bekleden:
 - lijdend voorwerp (1);
 - onderwerp (2);
 - meewerkend voorwerp zonder voorzetsel (3);
 - predicaat (4).

+ 2. Die

- Als het antecedent een de-woord is, of een meervoudsvorm, dan wordt het betrekkelijk voornaamwoord "**die**" gebruikt, als onderwerp (5), lijdend voorwerp (6), predicaat (7) of meewerkend voorwerp zonder voorzetsel (8).
 - (5) Leen, **die** de geburen niet uitgenodigd had, was op die dag jarig.
 - (6) Leen, **die** de geburen niet uitgenodigd hadden, was op die dag jarig.
 - (7) Als hij nu de renner geworden is **die** hij nu is, dan is dat zeker aan onze medische staf te danken.
 - (8) Jan, **die** we het gevraagd hadden, wist ook niet waar wij het over hadden.
- Noteer ook de verschillen naargelang van de antecedenten:
 - (9a) Leentje/Bartje, **die** haar/zijn boek vergeten had, kreeg een standje.
 - (9b) Het jongetje/meisje, **dat** zijn/haar boek vergeten had, kreeg een standje.
- In (9b) wordt het antecedent beschouwd als een het-woord wat het relatief pronomen betreft, terwijl het bezittelijk voornaamwoord van de sekse afhangt (zijn/haar). Dat laatste geldt evenzeer voor (9a) waarin het relatief pronomen toch "die" is.

+ 3. Wie

- Het relatief pronomen "wie" wordt met én zonder expliciet antecedent gebruikt.
- **3.1. met expliciet antecedent**
 - (10a) Jan, **aan wie** we het gevraagd hadden, wist het ook niet.
 - (10b) Jan, **wie** we het gevraagd hadden, wist het ook niet.
 - (11) Patricia K., **met wie** hij samenleefde, werd ook veroordeeld.
 - (12a) Helena is iemand **op wie** (waarop) je kunt rekenen.
- Als het relatief pronomen naar een persoon verwijst en van een prepositie afhangt, dan wordt **wie** gebruikt.

- Noteer dat **wie** (als meewerkend voorwerp) ook zonder prepositie gebruikt kan worden (10b) en dat in informeel taalgebruik het relatief pronominaal adverbium ook wel eens gebruikt wordt i.p.v. "voorzetsel + wie".
- Dat komt bijzonder vaak voor als het antecedent "man" is of "iemand" (maar zeker niet uitsluitend):
 - (12b) Rosita is iemand waarop je kunt rekenen / waarvan je niet zou denken dat ze...
 - (12c) Wie is die man waarmee je daar stond te praten ?
 - (12d) Dat zijn mensen waarvan je zoiets niet verwacht.
 - (12e) Dat zijn collega's waarmee ik best kan opschieten.
- **3.2. zonder expliciet antecedent (= met ingesloten antecedent)**
 - (13a) **Wie** (die) eens steelt, is altijd een dief.
 - (13b) **Wie** de schoen past, trekke hem aan.
 - (13b) **Wie** het laatst lacht, lacht het best.
 - (13d) **Wie** kaatst, moet de bal verwachten (en wie schaatst moet de val verwachten).
 - (13e) **Wie** a zegt, moet ook b zeggen.
 - (13f) **Wie** dat zegt is een leugenaar.
- Zonder expliciet antecedent wordt dan **wie** of **die** gebruikt:
 - (13g) **Wie** niet waagt, **die** niet wint.
 - (13h) **Die** waagt, **die** wint.

✚ 4. Het betrekkelijk voornaamwoordelijk bijwoord

- (14a) Dit is een film **waarvoor** hij een prijs gekregen heeft.
- (14b) Dit is een film **waar** hij een prijs **voor** gekregen heeft.
- Als het relatief pronomen van een voorzetsel afhangt, dan wordt een relatief voornaamwoordelijk bijwoord (betrekkelijk voornaamwoordelijk bijwoord) gebruikt.
- In mondeling taalgebruik worden beide delen (voorzetsel + wie) heel vaak gesplitst.
- Het blijft echter grammaticaal correct om die twee delen niet te splitsen.

✚ 5. Wat

- In de Standaardtaal kan het betrekkelijk voornaamwoord "**wat**" alleen gebruikt worden :
 - als het antecedent een onbepaald voornaamwoord of telwoord is;
 - als het antecedent zaken "in het algemeen" aanduidt;
 - of als het antecedent een hele zin is (of een stukje ervan):
 - (15) Er is iets wat je me verzwegen hebt. (zelden: "dat")
 - (16) Pas op: alles wat je zegt, wordt opgenomen. (zelden: "dat")
 - (17) Er is nog zoveel wat je niet weet! (zelden: "dat")
 - (18) Er is weinig wat ze nog niet hebben. (zelden: "dat")
 - (19) Wat is het eerste wat je dan moet doen? (zelden: "dat")
 - (20) Hij zei dat ik laat was, wat onjuist is.
 - (21) Zij is lerares Nederlands, wat ik ook heel graag zou willen worden.
- "**Wat**" wordt ook zonder expliciet antecedent gebruikt:
 - (22) Wat hij zegt, is voor mij niet belangrijk.
 - (23) Wat hij ook zegt, we geloven hem niet meer.
 - (24) Wat het zwaarst is, moet het zwaarst wegen.
 - (25) Wat in het vat is, verzuurt niet.
 - (26) Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet.

6. Wiens & wier

- Er bestaan ook nog oude genitiefvormen die in de schrijftaal voorkomen (27a, 28a, 29a):
 - (27a) De leerling **wiens naam** op het bord staat, moet zich bij het secretariaat melden. (geschreven taal)
 - (27b) De leerling **van wie de naam** op het bord staat, ...
 - (27c) De leerling **wie z'n naam** op het bord staat, ... (spreektaal)
 - (28a) De leerlinge **wier naam** niet op het bord staat, ... (geschr. taal)
 - (28b) De leerlinge **van wie de naam** op het bord staat, ...
 - (28c) De leerlinge **wie d'r naam** op het bord staat, ... (spreektaal)
 - (29a) De leerlingen **wier namen** op het bord staan, ... (geschr. taal)
 - (29b) De leerlingen **van wie de namen** op het bord staan, ...
 - (29c) De leerlingen **wie d'r namen** op het bord staan, ... (spreektaal)

7. Syntactische distributie van de relatieve bijzinnen

- Een relatieve bijzin staat in principe zo dicht mogelijk bij het antecedent ervan. Dit is altijd het geval als het antecedent in het eerste stuk staat (en/of als het onderwerp is en vooraan staat in het middenstuk):
 - (30) Het nummer dat u gedraaid hebt, bestaat nu niet meer.
 - (31) Ik denk dat het nummer dat u gedraaid hebt, nu niet meer bestaat.
- Noteer echter dat de relatieve bijzin net zoals alle bijzinnen geconstrueerd wordt met [een conjunctor (het relatief pronomen zelf) + een middenstuk + een verbale groep + een (eventueel) derde stuk].
- Als de relatieve bijzin naast het antecedent in het eerste stuk staat, dan moet ze gewoon beschouwd worden als zinsdeelstuk (nabepaling) bij het antecedent.
- Tussen het eerste stuk en de PV staat dan een komma, wat wijst op de pauze bij het lezen/spreken van de zin. Zo worden de verbale elementen ook mooi onderscheiden van elkaar.
- Als het antecedent echter verder in het middenstuk staat, dan staat de relatieve bijzin heel gemakkelijk in het derde stuk:
 - (32a) Dat **zijn** de gegevens [**Ø**] waarover we nu beschikken.
 - (32b) Ik **stuur** straks de gegevens **op** waarover we nu beschikken.
 - (32c) Ik **zal** u ook de gegevens **laten geworden** waarover we beschikken.
 - (32d) Ik **zal** u ook de gegevens **laten geworden** die we van de week hebben verzameld.
 - (32e) Ik **zal** u ook de gegevens **laten geworden** die de administratie verzameld heeft.
- Het is echter niet helemaal uitgesloten om de relatieve bijzin wat nauwer te laten aansluiten bij het antecedent **als de kloof ertussen te groot dreigt te worden**:
 - (32f) Ik zal u ook de gegevens waarover we beschikken, laten geworden.
- Noteer de verplichte komma in die gevallen om het lezen wat makkelijker te laten verlopen.
 - (33) Ik kon het slot waar mijn vrouw alleen de sleutel van had, toch maar niet open krijgen.